

הכירו את המקשרת השקטה בין איראן למערב

written by אלי קלוטשטיין | 24.04.2024

שר החוץ האיראני, חוסיין אמיר עבדאללהיאן, ביקר ב-7 באפריל בבירת עומאן, מוסקט ² שבוע בלבד לפני מתקפת הטילים והכטב"מין של ארצו על ישראל. הביקור הזה אפשר לבכירים במדינה המפרצית להעביר את רשמיהם מהלך הרוח האיראני לבני שיחם בארה"ב ובמדינות אחרות במערב, מה שהיה אחד הסימנים המעידים לקראת המתקפה הצפויה.

לא היה זה מקרה או אירוע חד-פעמי: מאז הטבח שביצע חמאס ב-7 באוקטובר ביישובי הדרום שימשה עומאן כאפיק להעברת מסרים בין ארה"ב ואיראן, ובינואר אף אירחה משלחות של נציגים משתי המדינות כדי לדון בהתפתחויות האזוריות. גם המסר שהועבר לארה"ב לפני המתקפה האיראנית, שלפיו טהרן תגיב על חיסול בכיר משמרות המהפכה בסוריה אך לכאורה מעוניינת להימנע מהסלמה כוללת למלחמה אזורית, הועבר דרך עומאן.

המדינה המפרצית כבר שנים מתעלת עשייה דיפלומטית, במיוחד ב"ערוצים אחוריים", כדי לנסות לשכך מתיחויות באזור. מלבד הקשרים עם האמריקנים והאיראנים מאז פרוץ מלחמת חרבות ברזל, למשל, היא אירחה את שר החוץ הבריטי, דיוויד קמרון, לשיחות על המשבר בים האדום. אבל עוד לפני כן הייתה עומאן במה נוחה לפעילות דומה, כאשר למשל הסולטנות הייתה אחד הגורמים העיקריים שאפשרו את ערוץ ההידברות בין האמריקנים לאיראנים שבסופו של דבר הוביל להסכם הגרעין בשנת 2015.

חשיבותה של עומאן בהקשר האזורי מכרעת, שכן בניגוד למדינות אחרות היא לא נמצאת במצב של מתח מול טהרן. עומאן גם לא מנוכרת לישראל, לא מפנה גב לארה"ב, לא מחרימה את החות'ים ולא נמנעת מלעבוד עם הסינים. מנגד, היא לא מצטרפת לקואליציה לחופש השיט בים האדום, היא לא מוכנה להיות חלק מהסכמי אברהם בשלב זה, היא לא מגנה את המתקפה האיראנית על ישראל, וגם לא סוגרת את שעריה לבכירי חמאס. אז אם עומאן היא כל כך הרבה "לא-לא", מה היא כן?

קצת רקע על הסולטנות הקטנה: עומאן שוכנת בקצה המזרחי של חצי האי הערבי, והיא שכנה לאיחוד האמירויות (שתי המדינות, אגב, חוו אירוע מזג אוויר יוצא דופן בשבוע שעבר: כמות הגשם השנתית ירדה שם ביום אחד, שיא של 75 שנה, וההצפות הביאו למותם של למעלה מעשרים איש במדינה), ערב הסעודית ותימן. היא יושבת במיקום אסטרטגי, הכניסה למפרץ הפרסי, והיא שולטת ביחד עם איראן, שכנתה מצפון, על מצרי הורמוז.

במדינה שלט במשך כמעט חצי מאה הסולטן קאבוס בן סעיד, שהיה אהוד על העם ובשנות שלטונו הארוכות לקח מדינה נחשלת יחסית וקידם אותה לשגשוג יחסי. לפני מותו ב-2020 הוא

נקב בשם יורשו, בן דודו הית'ס, שהיה אז שר התרבות והמורשת ומושל בעומאן עד היום. עומאן לא שיעית ולא סונית, ורוב תושביה שייכים לזרם האיבאדיה [2] הפלג השלישי בגודלו באסלאם, שרוב מאמיניו שאינם עומאנים נמצאים במדינות צפון אפריקה.

המסורת האיבאדית, ובעיקר היעדר השייך לסונים או לשיעים, אפשרה לסולטנות לשמור עד היום על מעמד נייטרלי ולפתח קשרים טובים עם כל מדינות האזור, תוך הפיכתה ל"שווייץ קטנה". אלא שעומאן היא "נייטרלית פעילה" [2] כלומר, היא החברה של כולם, ללא יוצא מן הכלל. את המעמד הזה, ברוח מסורת שהאיבאדים מגדירים כאיפוק וסובלנות, מתעלים העומאנים לסוג של פעילות דיפלומטית ייחודית: מוסקט לא מתווכת בין מדינות, ולא לוקחת חלק פעיל בדיונים. במקום זאת, היא "מאפשרת".

מה הכוונה? ראשי עומאן השכילו לייצר מעמד שבו הם מספקים את התפאורה, הבמה והאמצעים לתקשורת בין יריבים. פעילות כזו יכולה להיות אפיק להעברת מסרים בין ארה"ב לאיראנים, אירוח שיחות לא ישירות, מתן חלל חשאי לשיחות ישירות במסגרת "ערוצים אחוריים" ועוד. רק בשנה האחרונה העומאנים שימשו מארחים לשיחות לא ישירות בין טהרן לווינגטון בנושא המתרחקות ביס האדום וגם בנוגע לתוכנית הגרעין של איראן.

מוסקט מבינה היטב שחשיבותה נובעת, בין היתר, מהיחסים הטובים שהיא משמרת עם איראן. התיק האיראני, הסבירו בכירים בסולטנות, הוא העמוס והחשוב ביותר במשרד החוץ המקומי, ופקידי המשרד שומרים על קשרי עבודה טובים עם מקביליהם בטהרן. העומאנים, אגב, זוכים לחסינות עקב כך: חיבאללה או שלוחות איראניות אחרות מעולם לא איימו עליה, למשל.

עמדה זו אפשרה לעומאנים לתווך [2] כיום, אבל גם בעבר [2] בין החות'ים, שכניהם ממערב, למדינות אחרות. מוחמד עבדול-סאלם, אחראי המשא ומתן של החות'ים, נראה פעמים רבות במוסקט. הדו-שיח המשמעותי שהוקם בסיוע העומאנים מול הסעודים כמעט הביא להסכם לסיום הלחימה בתימן לאחר שנים רבות [2] הסכם שמימושו נקטע רק בגלל פרוץ המלחמה בעזה. אגב, התסריט הזה הוא בדיוק מה שהעומאנים ניסו למנוע במשך שנים: מלחמה אזורית רעה לעסקים, במיוחד למדינה שיושבת על מצרי הורמוז, והיא יכולה לפגוע בקשרים הכלכליים שמוסקט מטפחת.

נתניהו, פרס ורבין

לבד מקשריה עם ארה"ב, עומאן שמרה במשך שנים [2] אפילו לפני בשורת הנורמליזציה והסכמי אברהם בשנים האחרונות [2] על קשרים טובים גם עם ישראל. המדינות ניהלו יחסים חשאיים במשך כעשרים שנה, ועומאן לא לחצה על מצרים לסגת מהסכם השלום עם ישראל ב-1979. חתימת הסכם השלום עם ירדן ב-1994 אפשרה פריצת דרך ואפילו ביקור של ראש הממשלה יצחק רבין במוסקט, בטיסה ישירה מתל-אביב, שהפרסום על אודותיה הוסכם על שני הצדדים. ב-1996 מחליפו בתפקיד, שמעון פרס, ביקר אף הוא בעומאן. תהליך אוסלו גם הוביל את ישראל

ועומאן לפתוח משרדי אינטרסים כלכליים כל אחת בשטח השנייה.

הקיפאון במגעים עם הפלסטינים והאינתיפאדה השנייה בלמו מעט את התחממות היחסים, ואף הביאו לסגירת הנציגות העומאנית בישראל. רק ב-2018 נערך ביקור רשמי נוסף של ראש ממשלה במוסקט, הפעם היה זה בנימין נתניהו, שנועד עם הסולטן קאבוס ודן עימו על "נושאים בעלי עניין משותף להשגת שלום ויציבות במזרח התיכון". בפברואר 2023 היחסים התקדמו עוד צעד קדימה, כאשר עומאן התירה למטוסים ישראלים לעבור מעל שטחה ² ובכך פתחה את הדרך לישראלים לקצר את טיסתם מזרחה בשעות אחדות.

לצד זאת, מוסקט הבהירה היטב כי אין בכוונתה להצטרף למהלך הכולל של הסכמי אברהם ולנרמל את יחסיה עם ישראל. העומאנים הדגישו כי ראשית לכול נדרשת ישראל להסדיר את יחסיה עם הפלסטינים ולקדם את הקמתה של מדינה פלסטינית, ורק אז תוכל אף היא לשדרג את יחסיה עם ירושלים. העומאנים גם הקדימו תרופה למכת פתיחת השמיים לישראלים, וחודשיים קודם לכן מג'לס אלשורה המקומי, המועצה המחוקקת במוסקט, הצביעה על חוק שאסר על כל אזרחי המדינה מלקיים קשרים אישיים עם ישראלים בכל תחומי החיים, כולל כלכלה, תרבות וספורט.

היחס האמביוולנטי הזה ניכר גם בקשריה של הסולטנות עם חמאס: בשונה מקטר היא לא אירחה את ראשי ארגון הטרור דרך קבע וגם לא סיפקה להם תמיכה חומרית, אך עומאן סירבה להגדיר את חמאס ארגון טרור. כמו כן, היא אירחה את אסמאעיל הניה, שאף הגיע ללווייתו של הסולטן קאבוס. מוסקט גם לא גינתה רשמית את הטבח שביצע חמאס ב-7 באוקטובר, הנציג הקבוע שלה בליגה הערבית טען כי חמאס פעל מתוך התנגדות ל"כיבוש", ושר החוץ הצהיר כי תגובתה של ישראל בעזה היא "הקדמה לטבח עם".

אזרחים עומאנים רבים מביעים הזדהות עם הפלסטינים, בין היתר גם באמצעות חרס על מוצרי צריכה אמריקניים, כגון סטארבאקס או מקדונלד'ס. דעת הקהל במדינה סבורה באופן גורף כי ההתנגדות של חמאס היא "לגיטימית", וכי ישראל מונעת מהפלסטינים חירויות בסיסיות.

מלחמת חרבות ברזל אף שינתה את המדיניות העומאנית כלפי ישראל: כמעט שלושה שבועות לתוך המלחמה הודיעו העומאנים שלא יאפשרו לישראלים לטוס מעל שטחם. אומנם מטוסים ישראלים יכולים עדיין לעבור בערב הסעודית, אולם דרכי היציאה היחידות שלהם הן לתימן, איראן ועומאן. משמעות ההודעה העומאנית, אם כן, היא שישראל נאלצה לחזור לטיסות עוקפות ארוכות בדרכה מזרחה. אפילו בשבועות האחרונים היחס הזה ניכר: המופתי הראשי בירך בציוץ פומבי את איראן על מתקפת הטילים והכטב"מים נגד ישראל, ומנגד משרד החוץ של מוסקט גינה רשמית את ישראל על תגובת הנגד שלה באספהאן.

ייתכן שהמסרים הללו הם חלק ממגמה אחרת של עומאן, אשר בשנים האחרונות הלכה והתקרבה לסין: היחסים ביניהם התחממו כאשר מוסקט הצטרפה ליוזמת החגורה והדרך של בייג'ין, וסין אף ביקשה להקים בסיס ימי בעומאן ³ תפנית שהנשיא האמריקני ג'ו ביידן עצמו

תודרך עליה באופן אישי. העומאנים, אגב, בוחנים אפשרות לרכוש מערכות הגנה אוויריות דווקא מסין, ולא מארה"ב, ספקית הנשק העיקרית שלהם ומי שמהווה המשענת הביטחונית העיקרית שלה מפני כל תוקפנות.

האמריקנים לא הצליחו לרתום את העומאנים לקואליציה הימית נגד התוקפנות החות'ית, בין היתר בשל חוסר הרצון של הסולטנות לעורר איבה איראנית או בשל דעת הקהל מבית, התומכת כאמור בפלסטינים. במקביל, עומאן כנראה אפשרה לחות'ים לשוחח עם הרוסים והסינים כדי שיגיעו להסכם על מעבר בטוח בים האדום, בתמורה לסיוע מדיני במועצת הביטחון. יחסיה של מוסקט עם וושינגטון נשמרו במהלך המלחמה בפרופיל נמוך, ולעיתים עומאן שחררה קיטור של תושביה באמצעות גינויים רשמיים או הצהרות נגד האמריקנים. עומאן גם ככל הנראה עוררה זעם לא קטן בווינגטון, אחרי שהתברר כי היא מאפשרת למכליות רוסיות לפרוק נפט בנמליה בשביל למכור אותו בהודו בזול, על אף הסנקציות האמריקניות על מוסקבה לאחר הפלישה לאוקראינה.

אבל בשורה התחתונה, צריך לזכור שאנחנו מדברים על מדינת ה"לא-לא". מומחים מעריכים כי לעומאן אין שום כוונה לנטוש את הברית האסטרטגית שלה עם ארה"ב, למרות הביקורת שלה על תמיכתה בישראל. רק השבוע מוסקט אותתה שוב על כך שהיא אינה חוברת רק לגוש אחד, כאשר חתמה עם שכנתה, איחוד האמירויות, על הסכמי סחר נרחבים בשווי של 35 מיליארד דולר [1] למרות שהאמירותים מזוהים לרוב עם הגוש האמריקני ומתנגדים לאיראנים.

ארה"ב מצידה בוודאי אינה מתכוונת לוותר על שירותיה של מוסקט בהעברת מסרים לאיראנים. הרי אם יש סיכוי להגיע מתישהו להסכם גרעין נוסף עם טהרן [2] הישג שהנשיא ביידן בוודאי ישמח להציג לבוחריו לפני הבחירות בנובמבר [3] ארה"ב תהיה חייבת להיעזר בשירותים העומאניים. הסולטנות הקטנה תוסיף לברוח מהכותרות ולשמור על נייטרליות, ובה בעת תשחק "חם-קר" עם ישראל בהתאם להתפתחויות מול הפלסטינים. בסופו של דבר, כנראה לא אכפת לעומאן לדבוק בדרך זו: מבחינתה, הניסיון לרקוד על כל החתונות הוא אידיאל, לא כורח.

המאמר התפרסם במקור ראשון, בתאריך 24.4.2024.